

La Guerra del Francès al Pla de l'Estany,
(BARNOSSELL, G. & GALOFRE, J., ed.), Quaderns, 31, CECB,
Banyoles, 2012, pp. 79-100.

De la Guerra de la Independència a la Guerra del Francès: percepció des de Banyoles

Josep GRABULEDA

Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany, plaça del Monestir, 30, 17820 Banyoles

Introducció

La percepció de la Guerra del Francès de la historiografia banyolina no difereix gaire de la que tenia arreu la historiografia liberal i romàntica, primer, i positivista, més tard. S'ha d'esperar, però, a l'últim quart del segle XIX per tenir-ne una versió escrita, amb l'obra de Pere Alsius i Torrent, *Ensaig Històrich sobre la Vila de Banyolas* (ALSIUS, 1872). Posteriorment, en la premsa local, de tant en tant traspua algun article o escrit on es deixa veure la visió de la Guerra de la Independència. Així i tot, la concepció banyolina d'aquesta guerra va tenir el seu punt àlgid l'any 1909 en l'homenatge que el Pla de l'Estany va tributar al guerriller Francesc d'Assís Rovira i Sala (doctor Rovira).

En aquest article farem un recorregut per les idees locals sobre la Guerra del Francès i ens centrarem en l'estudi del desenvolupament de l'homenatge al doctor Rovira. Aquest homenatge ha estat, fins ara, l'acte més multitudinari i participatiu que hi ha hagut al Pla de l'Estany d'una commemoració de la Guerra del Francès. L'homenatge estava dedicat, com deia el programa oficial, al «*Doctor Rovira y demás heroes que's sacrificaren per la Patria*» (fig. 1). A través de l'anàlisi acurada de la preparació i dels diferents actes de l'homenatge podem copsar, en el seu moment culminant, la implantació i consolidació en tots els sectors ideològics banyolins de començament del segle XX d'una determinada noció, tenyida de

● Figura 1

Full imprès de l'homenatge al doctor Rovira: «Centenari de la guerra de la Independencia». Imp. F. Mateu (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Fons de l'Ajuntament de Banyoles).

patrioterisme i religió, de la *Guerra de la Independència*. Posteriorment, aquest punt de vista va mantenir el caliu fins avui dia, quan es defensa una Guerra del Francès amb una visió (i ressò) diferent.

Els precedents: els primers escrits

L'historiador banyolí Pere Alsius i Torrent

Un dels primers que va escriure sobre la Guerra del Francès a Banyoles va ser l'historiador banyolí Pere Alsius i Torrent (1839-1915). Pere Alsius, en el seu *Ensaig Històric sobre la Vila de Banyolas* (ALSUS, 1872), en les pàgines 360-361, ens dóna la seva opinió patriòtica i bèl·lica de la Guerra de la Independència:

[L'abat banyolí Jaume de Guanter i de Bassols] *Vejé, donchs lo comensament de la gloriosa guerra de independència, y mentres que son püt esclatar de estussiasme debia al veurer que à la sombra de son monastir naxia un batalló de aguerrits voluntaris, terror de la invasora host francesa, al mateix temps tingué que constrictarse en alt grau al contemplar invadit y saquejat per aquella son monastir, dispersos sos conventuals, y als habitants tots de son abadiat fets blanchs de la ira y venjansa enemiga.*

Pera rentar la taca rebuda ab tals ofensas se alsaren los nostres avis als lemas de Deu, patria y rey, jurant fer als impijos invasors una guerra a mort, fins à haver deixat en salvo l'honor y la independència de la mare pàtria [...].

Segons el seu punt de vista, les ofenses a la religió, els saquejos de les tropes franceses i la necessitat de deixar «en salvo l'honor y la independència de la mare pàtria» varen ésser les causes de l'aixecament. I, ja que a cada comarca catalana hi va haver un heroi principal, al Pla de l'Estany aquest va ser el doctor Rovira: «[...] decidint alsar ben alta la bandera de la independència espanyola arterament maculada per las imperials tropas franceses». En aquesta edició de 1872 no inclou biografies dels participants en la guerra, i, a la p. 394, només s'afirma que:

[...] *à tots los quals es just afegir los insignes héroes de la Independència general Llovera y brigadier Rovira [...] per estar personificada en ells la heroicitat de centenars de banyolins à quals valents esforços degueren estos generals los noms que conquistaren y la patria en gran part sa independència.*

En canvi, l'edició de 1895 (ALSUS, 1985 a) ja conté les biografies d'alguns destacats lluitadors, com el vilademulenc Esteve Llovera i Puig, el porquerenc Tomàs Morgat i Morgat i el mateix Francesc Rovira; i a la p. 418, hi escriu:

[...] *Molts de aquells joves regaren la terra patria ab la sanch de las sevas venas y fins per ella sacrificaren la vida. 'Ls que sobrevisqueren ascendiren en la categoria militar gracias à sa decisió y valentia; cap de ells deuhen sos graus à sedicions y pronunciaments, polítichs sempre deshonrosos pera el pundonor militar [...].*

La idea d'una guerra per motius religiosos (els catòlics contra els infidels) i patriòtics Alsius la va mantenir en totes les seves obres, com en l'article: «Gestas banyolinas. Lo Regimiento de San Fernando» (ALSUIS, 1895 b).

D'altres propagandistes banyolins

Un altre autor, més aviat un propagandista, ja que no aportava investigació pròpia, d'aquest pensament va ser el sacerdot Joan Barolès i Juanola. Aquest personatge procedia d'una família carlina i en aquella època era un reconegut predicador de mentalitat integrista. Va ser vicari de l'església parroquial de Santa Maria dels Turers de Banyoles i en un sermó, durant una funció de rogatives per la guerra de Cuba el 19 de maig de 1898, defensava, contra maçons i liberals, la combinació d'acció directa i oració, com durant la *Guerra de la Independència*:

[...] *Aplicó estos conceptos á la guerra de la Independencia que libró á nuestra España del yugo extranjero; mientras masones y liberales la estaban perdiendo en Cadiz, invocando sacrilegamente en su Constitución á la Santísima Trinidad. Aquellos guerrilleros antepasados nuestros unieron la oración con la eficacia de la acción más contundente.* («Extracto del sermón del Rdo. D. Juan Barolés...» 1898, p. 2.)

Els herois en els noms de carrers

Aquesta concepció va comportar que es dediquessin alguns carrers de la població als suposats herois. D'aquesta manera, es va posar el nom del militar Mariano Álvarez de Castro, heroi de la defensa de Girona, a una via principal, la carretera que portava a Girona. No sabem quan l'Ajuntament de Banyoles ho va aprovar, però, des d'aproximadament l'any 1882, el tram urbà de la carretera de Banyoles a Girona portava el nom d'Álvarez de Castro. Probablement, la causa va ser el trasllat de les restes d'Álvarez de Castro al monument sepulcral, inaugurat el 2 de maig de 1880, a la capella de Sant Narcís de Sant Feliu de Girona. Es va mantenir el nom fins el 24 d'abril de 2006, quan es va reanomenar com avinguda dels Països Catalans.

L'homenatge al doctor Rovira

Tanmateix, la gran exaltació de la percepció militar-religiosa vindria a Banyoles, com hem dit, amb la celebració de l'homenatge a l'heroi local doctor Rovira. El capellà i doctor en teologia Francesc d'Assís Rovira havia estat el cap de l'alçament contra els francesos a Banyoles, havia esdevingut cap de partides armades i reunia les dues condicions idònies, la militar i la de sacerdot, per assolir la categoria d'heroi. Amb motiu de la commemoració del centenari de la Guerra, l'Ajuntament de Banyoles va decidir el 22 d'abril de 1909 dedicar-li una plaça i celebrar-ne la col·locació de la placa amb gran solemnitat. La plaça estava en un lloc cèntric i a tocar del carrer d'Álvarez de Castro.

Els preparatius

Inicialment, l'homenatge estava preparat per al mes d'agost de 1909, quan la població de Banyoles festejava la seva festa petita, la de la Mare de Déu d'Agost, però es va haver d'ajornar ja que el juliol va haver-hi la Setmana Tràgica, tal com va publicar el banyolí *El Amigo del Pueblo*, el 29 d'agost de 1909, a la pàgina 3: «*La fiesta con que el Somatén de esta Villa trataba de honrar la memoria del doctor Rovira ha sido aplazada indefinidamente por las circunstancias que atravesamos*». Finalment, el dia escollit va ser el dia de Sant Esteve, el 26 de desembre de 1909.

El dia abans, la premsa gironina se'n va fer ressò, com el *Diario de Gerona* del 25 de desembre de 1909, a la pàgina 12:

Hoy á las diez saldrá de esta ciudad una compañía del regimiento de Asia con escuadra de gastadores, bandas de tambores y cornetas, y carro, saldrá con dirección á Bañolas para asistir al homenaje que mañana se tributará en dicha villa al héroe de la guerra de la Independencia Dr. Rovira.

La música del regimiento marchará por separado.

Llevando la representación del general Gobernador militar de esta plaza y con el mando de las tropas, marchará á dicha villa el teniente coronel don Roberto Piserra.

Las tropas irán en traje de marcha.

O també *La Lucha*, el 22 de desembre de 1909, a la pàgina 3:

El próximo domingo una numerosa representación del somatén de esta capital con su bandera asistirá á las fiestas que sus compañeros de Bañolas celebrarán para conmemorar el centenario de la guerra de la Independencia y en honor á los héroes de aquella villa que tomaron parte en la misma [...].

La premsa barcelonina com *La Vanguardia*, el dia 27 de desembre publicava a la pàgina 6:

Hoy salió una compañía del regimiento de Asia, con bandera, y música, en dirección á Bañolas, para asistir á la fiesta que tendrá lugar mañana en aquella población en honor del Dr. Rovira, que tanto se distinguió durante los sitios y la guerra de la Independencia, y demás héroes de esta ciudad.

Es tractava, doncs, d'una festa amb una participació important de l'estament militar.

La premsa banyolina també es bolcava en l'acte. El diari tradicionalista local *Tradición y Progrés* el 25 de desembre de 1909, a la seva primera pàgina, en l'article de capçalera «La Festa de demá», informava de l'esdeveniment i el considerava com una cosa pròpia, era una manera interessada de reafirmar l'ideari tradicionalista:

¡Tradicionalistes! Alegremnos. L'homenatge que el poble banyolí tributarà demà al Dr. Rovira y demás compatricis nostres, que prengueren part en la gloriosa guerra de la Independencia, es una festa essencialment tradicionalista.

El programa d'aquells héroes, era el nostre; seva era la nostra Bandera. Deu, la Patria y el Rey, eran els tres amors dels nostres avis y en sa defensa, lluitaren y moriren; els mateixos qu'inspiraren l'heroisme dels nostres martirs; els que bullen en els cors de tots els tradicionalistes.

Demà el poble banyolí, entonarà un himne bellíssim als nostres ideals. Al festejar al nostres avant-passats, 'ns festejará á nosaltres perquè els carlins y solsament els carlins podem gloriarnos de ser els veraders descendents d'aquells admirables héroes que vessaren la seva generosa sang, en defensa de la seva Fe, de la seva Patria y del seu Rey.

¡Tradicionalistes! ¡A ocupar tots l'honrosíssim lloch que per dret 'ns pertoca en aquesta patriòtica festa!

TRADICIÓN Y PROGRÉS, en nom propi y en el de la Joventut Tradicionalista, s'adhereix ab tot l'entusiasme de que es capaç á l'hermosíssim Homenatge patriòlich, ab tant bon acert, organiat pel digne Somatent, d'aquesta vila.

Els tradicionalistes banyolins es veien hereus d'aquells herois i l'homenatge reforçava el seu ideal, resumit en la tríada «Déu, Pàtria i Rei».

Per la seva banda, la premsa republicana banyolina, com ara *El Amigo del Pueblo* el 8 de gener de 1910, a la pàgina 2, explicava els preparatius del dia abans i la gran importància de l'estament militar en els actes: «*Ja la vigília, dia 25, á mitja tarde, comensá á notarse gran animació per tots indrets*». A la vigília, la banda de música del Regiment d'Àsia va ser rebuda per la comissió organitzadora i després tots plegats varen anar a rebre la primera companyia d'aquest regiment:

[...] retornant juns als acordes d'un airós pas doble y següts per immensa multitud que saludaba ab entusiasmo l'arribada del Exèrcit. Seguidament la Banda tocá dues pessets de concert y dues sardanes en la plassa de la Constitució y com que fou anunciada per dos ciclistes l'arribada dels individus de la Creu Roja de Girona [...].

Al vespre, la banda de música del regiment, dirigida pel músic militar Antoni Juncà i Soler, va tocar sardanes a la plaça Major.

La celebració: organització i participants

La comissió organitzadora

L'organització de l'homenatge va anar a càrrec del sometent banyolí. L'Ajuntament de Banyoles i les entitats locals també hi varen tenir un paper, però no tan destacat. El gironí *El Tradicionalista* el 28 de desembre de 1909, a la seva primera pàgina (M.: «La Fiesta de Bañolas»), ens donava una relació dels organitzadors:

[...] *cúmplenos rendir la más entusiasta y cordial felicitación al infatigable cabo de distrito del Somatén bañolense don Amadeo Esparch, alma de la fiesta, y perfectamente secundado, además del Alcalde don Narciso Franch, por sus compañeros de Comisión señores Malagelada (Don J. y Don B.) Alsius, Gusiñer, Figa, Hostench, Trullás, Laqué, Fragell, Arboix, Faig, Bartra y Masanella, representantes de los diversos centros de Bañolas.*»

El cap de l'organització va ser el caporal del sometent banyolí, el republicà federal Amadeu Esparch i Saus; hi havia l'alcalde, el liberal Narcís Franch i Tort, i alguns regidors (el regionalista Joan Malagelada i Bramon, els conservadors Josep Alsius i Ricard, Vicenç Laqué i Carbonell i Joaquim Hostench i Torrent); els diferents representants d'entitats amb els carlins Miquel Gussinyer i Heras i Jeroni Figa i Sala; els representants de les associacions obreres (el paperer catòlic Amadeu Trullàs i Domènech i el paperer republicà Isidre Arboix i Canals); els republicans Agustí Faig i Surroca, Pere Bartra i Comas, i el lerrouxiista Jaume Massanella i Dalmau. En definitiva, s'hi troba una representació dels diferents sectors polítics i socials de la població (fig. 2).

La presència de les forces militars

La presència de les forces militars va ser notable (fig. 3). Hi van assistir entre set-cents i vuit-cents sometents dels pobles dels voltants. Així mateix, hi va haver representació dels sometents de Salt i Girona, una setantena d'aquest últim municipi. A més a més, hi va desfilar «*la primera compañía del regimiento de Asia, que vino de Gerona con su teniente coronel Sr. Piserra con banda de tambores y cornetas; y la de música*», una secció de la Creu Roja (amb els camillers i amb els oficials Alegri i Camós), el general Eduardo Danís (representant del governador militar), l'ajudant del general Higinio de Rivera, el capità Iturmendi, «*el jefe auxiliar de somatenes Sr. Billón*», «*el cabo de distrito de Gerona señor Sabater*», «*los oficiales del Regimiento de Asia señores Valbuena, Rodríguez, Navas, Victoria, Gómez, Rius*» i «*el capitán señor Baladrón*».

Les autoritats civils

Les autoritats civils provincials també hi varen ser, com, entre d'altres, «*el jefe de Obras públicas Sr. José Sanz Soler*», «*el diputado á Cortes por nuestro distrito Sr. Torras Sampol*» i Alfonso de Batlle (en nom de l'alcalde de Girona). A més a més hi van assistir les autoritats banyolines,

◆ Figura 2

Les autoritats a la sortida de la Casa Consistorial el dia de l'homenatge al doctor Rovira. 26 de desembre de 1909 (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Fons d'Imatges del Pla de l'Estany, 22007).

◆ Figura 3

Desfilada militar davant de la Casa Consistorial. 26 de desembre de 1909 (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Fons d'Imatges del Pla de l'Estany, 22008).

el jutge municipal, representants de les diferents entitats locals i «[...] además la comisión de familia formada por miembros de las familias Rovira, Llovera, de Ameller, Planites [Plantés], Frigola, Morgat y Campolier, emparentados ó descendientes de aquellos buenos patricios que mas se distinguieron en esta comarca por sus hechos en la guerra de la Independencia [...]». Aquests últims eren tots ells membres de famílies benestants i propietàries de la comarca.

Els eclesiàstics

L'element eclesiàstic hi va fer acte de presència amb «el M. I. Sr. Vicario general Dr. Llor, en representación del Prelado», el clergat local (de Casa Missió i altres capellans) i mossèn Frederic Dalmau i Gratacós (cosí del lerrouxista Jaume Massanella i Dalmau).

El desenvolupament de l'acte

Primer de tot, el sometent de Girona, organitzat a l'entrada de la població, a Mata (Porquerres), va desfilar amb la seva banda de cornetes i la seva bandera. A dos quarts de set del matí es van disparar vint-i-una canonades i «a las vuít els cornetas del Somatent tocaren llamada als seus individuos». Després tot va començar a la plaça del Monestir de Banyoles, segons relatava el *Diario de Gerona*, el 29 de desembre de 1909, a la pàgina 4:

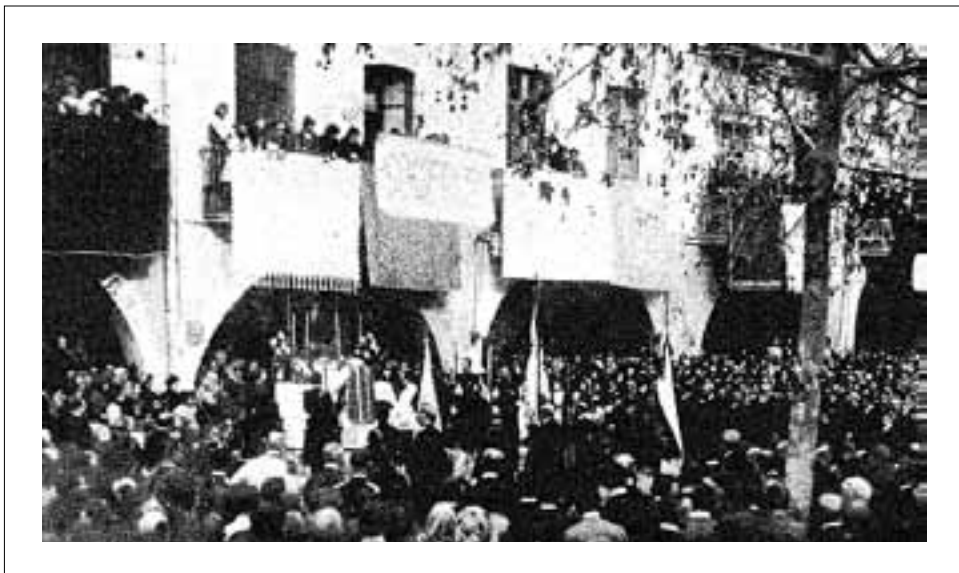
[...] A las 9 y media se reunieron en la plaza del Monasterio los somatenes de los pueblos de la comarca y el de nuestra población. Puestos todos en orden con sus respectivas banderas y acompañados del elemento militar con música y tambores se dirigieron á las Casas Consistoriales, donde les esperaban el Ayuntamiento, Juez municipal y todas las personalidades que habian venido para tomar parte en el acto y además la comisión de familia [...].

A la Casa Consistorial s'hi va unir l'element civil, autoritats, representants de les associacions (amb els seus pendons) i membres de les famílies dels herois comarcans. I varen anar cap a la plaça Major, on es va fer una missa de campanya, segons el mateix *Diario de Gerona* del 29 de desembre de 1909 (fig. 4, 5):

[...] Todos en ordenada comitiva acompañados tambien con la representación de las sociedades, se dirigieron á la plaza de la Constitución donde apenas cabia el extraordinario gentío que se reunió.

Estaba preparado en uno de los pórticos de dicha plaza un altar para la misa de campaña que debia celebrarse. Un piquete de tropa dió guardia de honor, las banderas de los respectivos somatenes y del ejército se colocaron frente del mismo, y ocuparon lugares preferentes el Ayuntamiento, la comisión de familia y demás personalidades enumeradas.

Celebró la misa el Dr. D. Federico Dalmau. El acto de la elevación resultó solemnisimo y conmovedor; la música del regimiento y las bandas de cornetas tocaron la marcha real desde los terrados se hicieron salvas,

◆ Figura 4

Missa de campanya a la plaça Major de Banyoles. 26 de desembre de 1909 (fotografia de M. Alsius. *La Hormiga de Oro*, 8 de gener de 1910, p. 23).

◆ Figura 5

Acte a la plaça Major de Banyoles. 26 de desembre de 1909 (fotografia de M. Alsius. *La Hormiga de Oro*, 8 de gener de 1910, p. 23).

LA HORMIGA DE ORO

Ilustración Católica

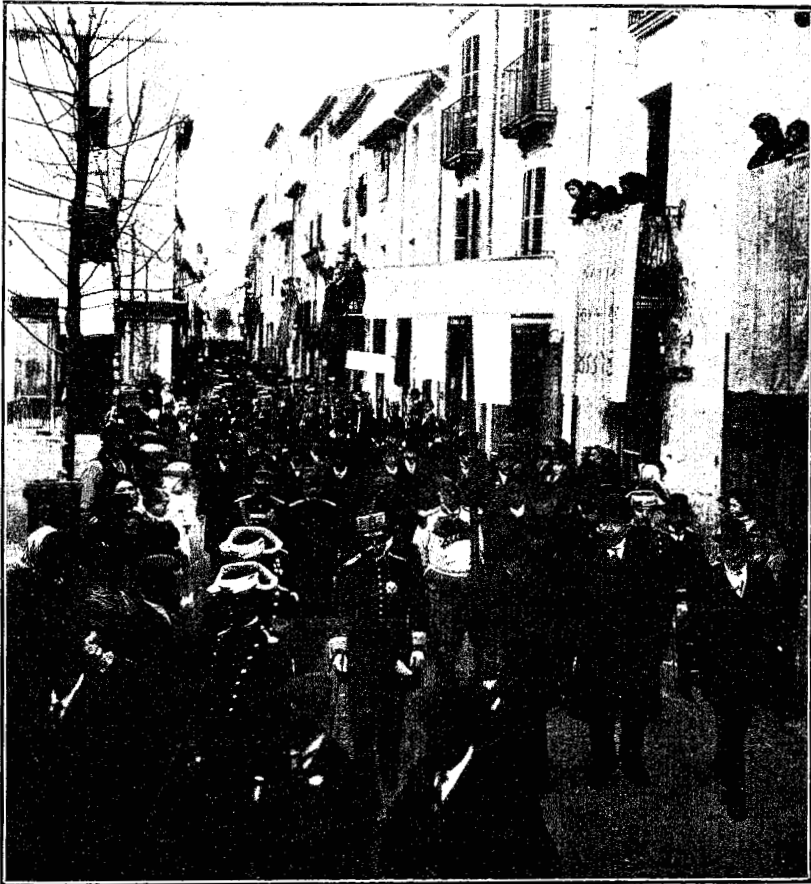
Fiel á las enseñanzas de la Iglesia, somete todos sus escritos á la Censura Eclesiástica

PRECIOS DE SUSCRIPCIÓN
España, un año, 10 ptas.—Extranjero, 16

AÑO XXVII—Sábado 8 enero 1910—Núm. 2

OFICINAS DE ADMINISTRACIÓN
Plaza de Santa Ana, núm. 26, Barcelona

BANYOLES.—HOMENAJE AL DR. ROVIRA

El general Danis, el Vicario general, el Alcalde y el diputado Sr. Torras Sampol presidiendo la procesion civica celebrada el 26 del pasado Diciembre.—(Véase pág. 23)

(Fotog. M. Alsius)

◆ Figura 6

Cercavila pels carrers de Banyoles. 26 de desembre de 1909 (fotografia de M. Alsius. *La Hormiga de Oro*, 8 de gener de 1910, p. 1).

y, entre tanto la multitud silenciosa y recogida elevaba su corazón al Dios de los Ejércitos que bendecía aquel grandioso acto.

I, com molt bé complementa la crònica de *El Tradicionalista* del 28 de desembre (fig. 6):

[...] en la parte central de los arcos que miran á mediodía rezóse por don Federico Dalmau una misa, estando en primer lugar del altar las banderas del Somatén de esta capital, del de Bañolas y de la Cruz Roja, sostenidas respectivamente por los señores Mas, don Luis Torrent Privat y el Teniente Coronel señor Piserra, estando á ambos lados del altar las autoridades y entidades invitadas y todas las autoridades y representaciones de Bañolas, figurando entre aquéllas el General Danís, el Dr. Llor en representación de nuestro Ilmo. Prelado, el Diputado á Cortes señor Torras Sampol, el Jefe auxiliar de Somatenes señor Billón, el cabo de distrito de Gerona señor Sabater, don Alfonso de Batlle, el capitán señor Iturmendi y los oficiales del Regimiento de Asia señores Valbuena, Rodríguez, Navas, Victoria, Gómez, Rius y algun otro, ocupando toda la plaza la banda de Asia con su celoso director señor Juncá, una compañía del propio Regimiento mandada por el capitán señor Baladrón, una numerosa Comisión de la Cruz Roja brillantemente presentada y todos los somatenes de Bañolas, Gerona y de muchos otros pueblos que quisieron asociarse á tan hermosa y simpática fiesta [...].

☉ Figura 7

Descobriment de la làpida de la plaça del Doctor Rovira. 26 de desembre de 1909 (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Col·lecció de l'Arxiu Municipal de Banyoles).

Seguidament varen anar cap a l'actual plaça del Doctor Rovira a posar-hi la placa commemorativa i a fer els corresponents parlaments. Abans, però, varen fer una cercavila per alguns carrers de la població (Mercadal, Santa Maria, Sant Antoni, Sant Martirià, de la Canal, plaça dels Turers, Álvarez de Castro i plaça del Dr. Rovira). I continua el *Diario de Gerona*: «Concluida la misa desfiló la comitiva en completo orden, recorriendo algunas calles en las que fueron engalanadas con colgaduras todos los balcones, hasta que llegó á la plaza que se ha dedicado al Dr. Rovira». Seguidament, «frente a la lápida que lleva el nombre del héroe se instaló una tribuna para las autoridades». L'acte va ser molt emotiu (fig. 7):

La ceremonia de descubrir la lápida revistió mucha solemnidad. Primeramente el secretario del Ayuntamiento Sr. Riera, con frase clara y correcta, explicó al pueblo el significado del acto que iba á celebrarse, poniéndole al corriente de todo lo que habia hecho la Corporación municipal para honrar la memoria del Dr. Rovira, habiendo acordado dedicarle aquella hermosa plaza.

No cal dir que els veïns havien respost com corresponia a un esdeveniment d'importància. Segons *El Amigo del Pueblo* del 8 de gener de 1910, pàgina 2:

[...] *Els carrers y plassas per ahont passá la manifestació estaban engalanats com requereix en festivitats d'aquesta categoria puig tots los veïns responguren á la invitació que se'ls hi feu de posar cobrellits y altres adornos als balcóns, els que hi quedaren exposats fins entrada de fosch, resultant una nota verdaderament típica.*

El secretari de l'Ajuntament banyolí, Joaquim P. Riera i Genís, va parlar el primer, d'acord amb el *Diario de Gerona* a la pàgina 5:

[...] *dedicó no obstante á los memorables sucesos de aquellos gloriosos patricios y sobre todo del ilustre Dr. Rovira frases de elogio y entusiasmo que fueron recibidas con una salva de aplausos, que aumentaron extraordinariamente en el momento de correr la cortina y descubrirse el mármol con la inscripción de Plaza del Dr. Rovira.*

Després va ser el torn del diputat a Corts pel districte de Torroella de Montgrí, al qual pertanyia Banyoles, el republicà Josep Torras i Sampol, que va interpretar la figura del doctor Rovira a la seva manera i va aprofitar per reivindicar el regionalisme:

[...] *Su discurso fué muy notable, principalmente por la multitud de datos históricos que presentó sobre el Dr. Rovira y otros personajes que por su valor y patriotismo se distinguieron en aquellas luchas contra la invasión francesa. Dijo que el Doctor Rovira es el modelo perfecto del guerrillero catalán y que su carácter sacerdotal no fué obstáculo para que pudiera llegar á ser un héroe. Manifestó que el espíritu regional de aquella época no solo no entibió el amor á España, sino que por el contrario fué su principal estímulo. La España de entonces, dijo, no era dividida artificialmente en 49 provincias, sino que estaba unida por el enlace armónico de sus regiones naturales. Sacó de aquí la consecuencia de que el regionalismo en vez de disgregar enlaza y fortifica los pueblos. Dijo tambien que las grandes victorias, como sucedió en la guerra de la Independencia, solo se alcanzan cuando el ejército y el pueblo están unidos en un mismo espíritu y no cuando están separados. El discurso del Sr. Torras Sampol fué escuchado con grande atención por los concurrentes y al final y en algun pasage notable fué muy aplaudido.*

Posteriorment, va prendre la paraula el vicari general Antoni Llor i va esmentar el caràcter religiós de la guerra i va defensar el nacionalisme espanyol (la idea d'Espanya):

[...] *Empezó manifestando que hablaría en castellano y no en catalán, como los que le habían precedido, por consideración á las autoridades militares que no entendían el catalán. Al hablar del Doctor Rovira, dijo que el ser sacerdote no solo no fué un obstáculo para que pudiese ser un héroe, sino que precisamente porque fué sacerdote tuvo mas expedito el camino para llegar á ser un grande héroe, porque la religión que viene de arriba y todo lo que procede de Dios, no destruye lo de abajo, antes los perfecciona y consolida ya que las cosas de arriba y abajo tienen un mismo ordenador. Habló con gran profundidad de conceptos de la libertad y del patriotismo, demostrando que estas cosas son fruto natural de la Religión á cuyo calor vive y crece todo lo noble, grande y hermoso. Tuvo también períodos brillantes al hablar de los hechos de la guerra de la Independencia ponderando la grandeza moral de aquellos hombres que supieron luchar y morir por Dios y por la Pátria. Terminó manifestando que España á pesar de sus desgracias no moriría. Notadlo bien, dijo, España no morirá: porque no puede morir; porque tiene una misión especial que cumplir: como en la antigüedad había un pueblo que era especialmente providencial, hoy ese pueblo es España; por eso Dios la tuvo presente cuando en su mente señalaba el lugar que debía ocupar cada pueblo, destinándole desde entonces para ser la depositaria y la defensora de la fé. Tales palabras produjeron al entusiasmo á la concurrencia que ovacionó al orador.*

Va tancar l'acte el banyolí Frederic Dalmau:

[...] *Levantose despues el Dr. Federico Dalmau el cual fué tambien muy aplaudido. Dijo que, aunque él no poseía la elocuencia de los otros oradores que habían entonado un canto patriótico á la memoria del Dr. Rovira y otros héroes de aquella grandiosa epopeya llamada Guerra de la Independencia, tenía no obstante una circunstancia en su favor para hablar, cual era la de ser hijo de Bañolas y estar muy satisfecho de poder honrar la memoria de sus compatriotas de aquella gloriosa época, por cuyo motivo podía en nombre de sus convecinos levantarse para dar las mas expresivas gracias á todas las autoridades y demás personas que habían venido á honrarnos, participando de nuestra fiesta y contribuyendo á darle el realce y esplendor que ha reves-tido. Haciendo un resúmen de lo dicho por los otros oradores á lo que añadió oportunas consideraciones; enalteció tambien los méritos del Dr. Rovira y otros esclarecidos hijos de la patria, de aquella época. Manifestó como el amor á la religión y á la patria han constituido siempre los grandes ideales del pueblo español [...].*

I, finalment, el general Eduardo Danís va descobrir la làpida («*La lápida descubierta en conmemoración de aquellos hechos es de marmol á dos colores, negro y blanco*»). I, en aquell precís moment, la banda va tocar una marxa. Més o menys a la 1 de la tarda tots varen tornar a la Casa Consistorial (a la plaça de la Font). Al balcó de l'edifici s'hi varen exposar les diferents banderes: l'espanyola, la de la Creu Roja i les dels sometents de Girona, Cornellà del Terri, Banyoles i altres llocs. Després les autoritats i les representacions d'entitats varen anar a dinar a la Fonda Flora (a la plaça dels Turers). Eren uns quaranta comensals. Allí es va llegir una poesia titulada «La festa d'avuy» composada per a l'ocasió per l'obrer paperer Joaquim Mas. Durant el dinar, segons informa *El Tradicionalista* del 28 de desembre, «*repartiéndose durante ella [el dinar] un curioso folleto de los doctos escritores señores Alsius y Hostench como homenaje al Dr. Rovira y á sus compañeros*». Més tard, d'acord amb la mateixa publicació, varen barquejar

a l'Estany i visitar el balneari de la Fontpudosa. I a la tarda: «*Un concierto y sardanas llenaron la tarde, á la par que tambien se vieron concurridas las inmediaciones del pintoresco lago, celebrándose al anochecer un lucido baile en la sociedad La Lliga*» [la conservadora Lliga de Defensa de l'Agricultura, Indústria i Comerç de Banyoles i Comarca].

Va acabar la festa al Teatre Principal (a l'actual plaça del Teatre), a la 1 de la nit, amb la representació de l'obra de Frederic Soler (Serafi Pitarra) *Lo Timbal del Bruch*, a càrrec de les actrius barcelonines Galceran i Saullehy i els aficionats Masoliver, Castañer, Puig, Riera, Mas, Vives, Mir, Ros i Fontané. Els aficionats locals procedien de les diferents entitats d'adscripció ideològica diversa. Aquest va ser un gran espectacle, si fem cas a *El Tradicionalista*: «*Presentaba el Teatro lucidísimo aspecto y era tan numerosa la concurrencia que era imposible moverse en sus dependencias*». I seguia:

Guirnardas de flores y varios escudos de armas pendian de las barandillas de los palcos y dominando la escena destacábase el escudo patrio y las banderas española y catalana [...]. Durante la representación se repartieron á los invitados dos bonitas y limpias postales del fotógrafo bañolense señor Mateu, de vistas sacadas del acto de la misa y del descubrimiento de la lápida.

Molts no varen poder entrar al Teatre, ja que estava ple. El concert de la tarda a la plaça Major va anar a càrrec del «*Regimiento de Asia*». La posta de sol va ser saludada amb vint-i-una salves.

El consens en la visió

L'acte d'homenatge deixa entreveure un consens polític i ideològic en la percepció d'una guerra –doncs hi havia destacats herois locals (de famílies de diferent espectre ideològic)–, del gran paper que varen tenir els sometents i els guerrillers i la gran inspiració religiosa i patriòtica que va representar la lluita contra els francesos. Es tractava de la defensa nacional d'una pàtria comuna. Els sectors carlins i tradicionalistes, sobretot, defensaven aquest pensament. Els republicans també hi eren presents, si bé alguns devien ser més escèptics sobre la importància de la religió.

Recolzaven aquesta visió els altres membres de la comissió organitzadora, on hi havia liberals (com l'alcalde Narcís Franch), regionalistes (Joan Malagelada), conservadors (Josep Alsius), carlins i tradicionalistes (Miquel Gussinyer i Jeroni Figa) i republicans federals i radicals (Isidre Arboix, Agustí Faig i Jaume Massanella).

En definitiva, tal com va publicar el republicà banyolí *El Amigo del Pueblo* el 8 de gener de 1910, a la segona pàgina:

En resum: fou una festa patriòtica del tot complerta [...] Podem felicitar-nos els Banyolins y felicitar a la Comissió organitzadora per la acollida que ha tingut per tot arreu aquesta festa, de grata memoria per tots; cal perseverar y fomentar actes per l'estil, que ademés de donar nom als pobles que 'ls realisan, quedan gravats a la memoria de tots inspirant l'amor al patriotisme y germanor.

Bàsicament, era la idea d'una guerra patriòtica contra els francesos, amarada de nacionalisme espanyolista, amb fets patriòtics, religiosos, gestes èpiques i herois (a on també n'hi havia d'haver de locals) que ja havia configurat l'imaginari col·lectiu i popular. Es comprova com s'havien creat uns espais mentals comuns (els carlins i republicans banyolins tenien i «veneraven» màrtirs de la darrera carlinada, i les celebracions i manifestacions dels diferents col·lectius socials i ideològics feien un recorregut semblant pels carrers del municipi) on les diferents ideologies podien confluïr i que acceptaven de grat.

La visió del fotògraf banyolí Francesc Mateu

L'homenatge al doctor Rovira, a més dels escrits de premsa, ens va deixar algunes fotografies de l'esdeveniment («Durante la representación se repartieron á los invitados dos

◆ Figura 8

Postal del fotògraf Francesc Mateu, «Al heroisme dels somatens de 1808» (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Col·lecció de l'Arxiu Municipal de Banyoles).

bonitas y limpias postales del fotógrafo bañolense señor Mateu, de vistas sacadas del acto de la misa y del descubrimiento de la lápida». Algunes són d'un fotògraf banyolí, Francesc Mateu i Duran (1885-1942). Francesc Mateu era impressor i fotògraf i estava ideològicament i estretament vinculat als sectors catòlics. Va fer un seguiment acurat de l'acte, i en va fer postals. En una d'elles, amb el títol «*Al heroisme dels somatens de 1808*», reproduïx la missa de campanya a la plaça Major, inclou una composició, amb una orla, amb la figura del doctor Rovira a cavall i amb uniforme i altres elements militars (un tambor, trompetes, banderes, etc.). En aquesta postal combina la idea de religiositat (missa de campanya) i de milícia (fig. 8).

El llibret de Pere Alsius i Joaquim Hostench

De complement a l'homenatge es va publicar un llibret titulat *Centenari de La Guerra de la Independència. Homenatge al Doctor Rovira y demás fills de Banyolas y Comarca que s sacrificaren per la Patria*. El llibret es va repartir en alguns actes. Els autors eren l'historiador Pere Alsius i Torrent i l'escriptor catalanista Joaquim Hostench i Torrent (1861-1943), ambdós banyolins (ALSUIS & HOSTENCH, 1909).

El seu pròleg, «*Als héroes defensores de nostras llars*», és escrit pel capellà Frederic Dalmau i Gratacós (1874-1926), catedràtic dels instituts de Logronyo i Girona i del Seminari de Girona i estudiós de la psicologia. En ell s'alabava, a la pàgina 3, l'esperit religiós tradicional del doctor Rovira: «[...] *Perqué no es solsament el valor desplegat pel Dr. Rovira y sos fidels companys lo que mereix nostras alabansas, sinó l'esprit relligiós-tradicional que informava tots los seus actes [...]*».

Hi veia, a les pàgines 3 i 4, una acció contra els francesos antireligiosos i portadors de doctrines contràries al poble i a l'«ànima popular»:

Llytaren ells, cert es, per Ferran VII y la Monarquía; però es perquè veyan en ells una forsa capás de oposarse al torrent devastador de unas doctrinas de disolució, que solcavan los fonaments relligiosos, hauria acabat ab l'ordre social y ab la prosperitat dels pobles. [...] Lo poble que honra els seus heroes s'honra á si mateix, en virtud de la continuïtat humana establerta per l'ánima popular, que no pot explicarse sens una comunitat de sentiments y aspiracions.

En definitiva, els alçats contra els francesos eren defensors de Déu i la Pàtria, segons afirma a la pàgina 4: «[...] *los cors de vostres compatriçs que, com los vostres, glateixen per Déu y per la Patria*».

El llibret és una publicació de 72 pàgines destinada a glorificar els herois locals. Parla de «*L'Alsament*» (organització i mobilització), «*Girona Sitiada*», «*Banyoles Captiva*», «*Preses del Castell de Figueras*» i «*El Regiment de Sant Fernando*»; i, sobretot, es dedica a biografies de militars (la del doctor Rovira, però també la d'Esteve Llovera, Joan Baptista de Ameller i Ferrer, Narcís Plantés, Salvador, Sebastià, Joan i Josep Frigola i Sala, Tomàs i Josep Morgat i Mor-

gat, Pere Campolier i d'altres com Jacint i Joan Castany o Miquel Anglada). S'hi troben també algunes biografies de civils (com la de Carles de Ameller i Ferrer), però només ocupen cinc pàgines. En canvi, les biografies de militars en tenen vint-i-vuit.

En el llibret s'hi troba patriotisme, descripcions de batalles i enfrontaments militars i personatges heroics (que, sense distinció de classe social, lluitaren amb pocs recursos i deixaren la seva vida i el seu treball per a combatre), com a la pàgina 28:

[...] en aquella época memorable en que tots los catalans, tots los espanyols, sense distinció de classe, sexe ni condició social; tots, absolutament tots, dedicavan las sevas forsas á salvar la independencia de la patria de la tiránica supeditación napoleónica; se fa difícil senyalar preferencias, porque en sa respectiva classe tot y cada un d'ells foren héroes y la inmortalitat que ab tanta gloria adquiriren los homes d'aquella generació vigorosa es la resultant, es la suma, de las heroicidades de tots ells, homes y donas, ricos y pobres, seculares y eclesiásticos.

Les obres citades per aquests autors són les d'Adolf Blanch (BLANCH, 1861), Pere Alsius (ALSÍUS, 1895 a), la *Gazzele de Girona* (22 de juliol de 1813), Emili Grahit (GRAHIT, 1894), la *Gaceta militar y política del Principado* (22 de juliol de 1813) i la documentació pròpia de l'Arxiu Municipal de Banyoles (sobretot l'anomenat «Plechs Francesos» i les actes municipals), de l'Arxiu del Monestir de Banyoles, documents de Casa de Ameller de Banyoles i la memòria oral.

Els anys posteriors a l'homenatge al doctor Rovira

Després de l'homenatge al doctor Rovira es va mantenir el mateix punt de vista. D'aquesta manera, el gener de 1931 l'Ajuntament de Banyoles va refusar posar el nom del «*Barón de Eroles*» o «*Independencia*» a l'actual carrer de mossèn Jacint Verdaguer. La proposta era del farmacèutic conservador i fill de Pere Alsius, Josep Alsius i Ricard. Es va considerar que ja hi havia el carrer d'Álvarez de Castro per a recordar les gestes de la Guerra.

Uns mesos després, el 10 de maig de 1931, en el quinzenal conservador *Vida Banyolina*, es publicava un article del prevere, de nissaga banyolina carlina, Gaspar Geli i Perpinyà (1906-1936), que incidia en la mateixa filosofia de la Guerra de la Independència (GELI, 1931).

L'historiador banyolí Mn. Lluís G. Constans

Uns vint anys després, l'historiador banyolí mossèn Lluís G. Constans i Serrats (1901-1955) va tractar també sobre la Guerra de la Independència. Mn. Lluís G. Constans seguia l'estela de Pere Alsius, la visió era semblant, tot i aportant alguna dada inèdita concreta. Aquesta visió es va veure reflectida en els seus articles: «El Dr. Rovira, guerrillero de la Independencia» (CONSTANS, 1951), «Història del Govern de la Vila» (CONSTANS, 1981) o en el seu llibre *Bañolas* (CONSTANS, 1951). En aquest llibre escrivia això a la pàgina 124: «*Cuando de nuevo en*

1808 sonó el clarín de la guerra contra el invasor, Bañolas acudió a defender la patria amenazada». O, a la 127: «Muchos fueron los patriotas bañolenses que dieron su sangre en los campos de batalla y catorce de la comarca fueron ahorcados en Girona».

Mossèn Lluís Constans va morir el 1955 i ningú no va gosar donar una altra visió (una de diferent) d'aquesta guerra. Fins i tot, el 1958, a instàncies del règim franquista, es van organitzar uns quants autobusos per anar a la commemoració del Bruc.

La visió a la segona meitat del segle XX

Després de mossèn Lluís Constans trobem una percepció bèl·lica de la Guerra, amb explicacions d'enfrontaments armats, d'atacs a la religió o de les vides de guerrillers.

Aquesta concepció es comprova en els escrits del porquerenc mossèn Tomàs Frigola i Oliveras (FRIGOLA, 1959, 1961); o en els escrits i articles del llibreter Josep Blanch i Coll a *Horizontes* (BLANCH, 1976 b), a la *Revista de Banyoles* (BLANCH, 1979), en el *Cartipàs de Festa Major* de Banyoles (BLANCH, 1976 a, 1977, 1978 i 1983) i en el seu treball inèdit «Les gestes dels banyolins a la Guerra de la Independència, 1808-1814»; i també en un programa (fet juntament amb Josep M. Massip) de final dels anys seixanta del segle XX a *Radio Popular de Figueras* titulat «La Guerra de la Independència a Banyoles».

També s'han d'esmentar els articles de l'historiador banyolí Antoni M. Rigau i Rigau a la revista banyolina *Horizontes* (RIGAU, 1949), en algun programa de les Festes del Barri de Sant Martírià (RIGAU, 1981), en el *Bulletí d'Informació Municipal de Banyoles* (RIGAU, 1983 a, 1983 b) o en els *Fulls de la Mancomunitat de l'Estany* (RIGAU, 1986).

Així mateix, el 17 de juny de 1960 l'Ajuntament banyolí va dedicar el carrer del Guerriller Frigola a un dels herois de la Guerra del Francès, Salvador Frigola i Sala.

La Guerra del Francès

Més recentment, a finals del segle XX i començament del segle XXI, s'ha passat a anomenar com a *Guerra del Francès* i han aparegut llibres amb una noció nova, com la monografia *Banyoles* (GRABULEDA & TARRÚS, 1993) dels *Quaderns de la Revista de Girona*, la *Història del Pla de l'Estany* (GRABULEDA, 2000) o el llibre de Miquel Rustullet, *La Guerra del Francès al Pla de l'Estany* (RUSTULLET, 2008 b), publicat gairebé un segle després de la primera edició dedicada monogràficament a la Guerra de la Independència, com també tot un seguit d'articles i monografies locals (sobretot dels *Quaderns de la Revista de Girona*). I s'han commemorat els dos-cents anys amb unes «Rutes de la Guerra del Francès» (del 2 de novembre de 2008 al 15 de març de 2009, les rutes eren aquestes: El Fort de Sant Martírià; Francesc Rovira, el capellà-militar i el combat de la Beguda; La batalla de Miàniegues, i El Fort Beurmann),

organitzades pel Consell Comarcal del Pla de l'Estany i l'Ajuntament de Banyoles, i amb la celebració del Col·loqui de Tardor *La Guerra del Francès al Pla de l'Estany* (novembre de 2010)¹.

Els anys posteriors al franquisme, amb l'aparició de nous historiadors locals, s'ha desterrat, si més no de moment, la visió centenària de la Guerra de la Independència (subjectiva i feta de retalls d'esdeveniments militars i d'herois) i s'interpreta aquest període d'una manera més global, amb l'estudi de l'economia, la demografia, les institucions, la societat i els fets polítics i socials.

1 A més de les referències citades a tot l'article, s'han utilitzat les següents: ALSIUS (1928), GALOFRÉ (2007), GRABULEDA (2002, 2010), GRABULEDA & RUSTULLET (2008) i RUSTULLET (2008 a, 2008 c, 2009, 2010).

BIBLIOGRAFIA

- ALSIUS, P. (1872); *Ensaig Històrich sobre la Vila de Banyolas*, Estampa de L. Obradors y P. Sulé, Folletí de La Renaixensa, Barcelona.
- (1895 a); *Ensaig Històrich sobre la Vila de Banyolas*, Estampa de F. Mateu y Vilardell, Folletí del Semanario de Bañolas, Banyoles.
- (1895 b); «Gestas banyolinas. Lo Regiment de San Fernando», *Semanario de Bañolas*, 80, 1 de setembre de 1895, pp. 1-3.
- ALSIUS, P. & HOSTENCH, J. (1909); *Centenari de La Guerra de la Independencia. Homenatge al Doctor Rovira y demás fills de Banyolas y Comarca que ·s sacrificaren per la Patria*, Banyoles, desembre 1909.
- (1928); «Apunts Històrics: acció del 23 de Juny de 1813», *Ciudad de Bañolas. Fiesta Mayor*, Banyoles.
- BLANCH, A. (1861); *Cataluña: Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo Principado*, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, Barcelona.
- BLANCH, J. (1976 a); «Les gestes dels banyolins a la guerra de la Independència: el batalló de Banyoles a l'atac», *Cartipàs de Festa Major*, Banyoles.
- (1976 b); «Les gestes dels banyolins a la Guerra de la Independència: Any 1810. La destrucció del Fort de Sant Martírià», *Horizontes*, 486-487, octubre, pp. 28-29.
- (1977); «Les gestes dels banyolins a la Guerra de la Independència: El capità Excm. Sr. D. Salvador Frigola i Sala», *Cartipàs de Festa Major*, Banyoles.
- (1978); «Les gestes dels banyolins a la guerra de la Independència: l'acció del 23 de juny del 1813 i fi de la guerra», *Cartipàs de Festa Major*, Banyoles.
- (1979); «Les gestes dels banyolins a la Guerra de la Independència: El brigadier Esteve Llobera», *Revista de Banyoles*, 554-555, octubre, pp. 59-61.
- (1983); «El batalló de Banyoles», *Cartipàs de Festa Major*, Banyoles.
- CONSTANS, LL. G. (1951); *Bañolas*, Ajuntament de Banyoles, Gráficas Granés, Banyoles.
- (1951); «El Dr. Rovira, guerrillero de la Independencia», *Vida Católica*, 144, 27 d'octubre, p. 5.
- (1981); «Història del Govern de la Vila», *Cartipàs de Festa Major*, Banyoles.
- «Extracto del sermón del Rdo. D. Juan Barolés, coadjutor de esta parroquia, en la función de rogativas por la guerra, que la misma celebró, en la tarde del día del 19 del pasado Mayo» (1898), *El Semanario de Bañolas*, suplement al núm. 64, pp. 1-5.
- FRIGOLA, T. (1959); «Funesto balance de la lucha contra las tropas napoleónicas», *Revista de Girona*, 8, p. 61.
- (1961); «Notas e ilustraciones históricas. Santa María de Porqueras», *Suplemento de la Hoja Parroquial*, Masó, Girona.
- GALOFRE, J. (2007); «El puig de Sant Martírià. Un drama en tres actes i un epíleg», *El Pla de l'Estany*, 56, setembre, pp. 16-17.
- GELI, G. (1931); «Estampes de Banyoles. X. Caire patriòtic», *Vida Banyolina*, 10 de maig.
- GRABULEDA, J. (2000); «La Guerra del Francès», *Història del Pla de l'Estany*, Diputació de Girona, Girona, pp. 574-579.
- (2002); «Retalls d'història: Francesc d'Assís Rovira i Sala», *El Pla de l'Estany*, 39, desembre, pp. 22-23.
- (2010); «L'homenatge al doctor Rovira, la visió banyolina de la Guerra de la Independència», *Revista de Banyoles*, 925, novembre, pp. 38-39.

- GRABULEDA, J. & RUSTULLET, M. (2008); «Guerra del Francès a Banyoles», *Les Garrotxes*, 1, pp. 76-77.
- GRABULEDA, J. & TARRÚS, J. (1993); *Banyoles*, Quaderns de la Revista de Girona, 40, Diputació de Girona & Caixa de Girona, Girona.
- GRAHIT, E. (1894); *Reseña histórica de los Sitios de Gerona en 1808 y 1809*, Imprenta y librería de Paciano Torres, Girona.
- RIGAU, A.M. (1949); «El jovent d'aquell temps», *Horizontes*, 41, maig, pp. 4-5.
- (1981); «Gent i fets: per un petricó de vinagre...», *Festes del Barri de Sant Martíà*, agost.
- (1983 a); «Fitxes de Petita Història XXI: Banyoles alliberada», *Bulletí d'Informació Municipal*, Ajuntament de Banyoles, 48, maig, pp. 12-13.
- (1983 b); «Fitxes de Petita Història XXIV: Un expedient de purificació», *Bulletí d'Informació Municipal*, Ajuntament de Banyoles, 51, agost, pp. 6-7.
- (1986); «Els germans Frigola, de Mata», *Fulls de la Mancomunitat de l'Estany*, 13, juliol, pp. 8-9.
- RUSTULLET, M. (2008 a); «200 anys de la Guerra del Francès», *Revista de Banyoles*, 891, gener, pp. 30-35.
- (2008 b); *La Guerra del Francès al Pla de l'Estany (1808-1814)*, Consell Comarcal del Pla de l'Estany & Ajuntament de Banyoles, Banyoles.
- (2008 c); «La Guerra del Francès. La insurrecció a Banyoles i els primers ferits», *Cartipàs de Festa Major*, Banyoles, pp. 43-45.
- (2009); «Guerra del Francès», *El Pla de l'Estany*, 61, març, pp. 34-35.
- (2010); «Escaramussa pels volts de Serinyà durant la Guerra del Francès», *Revista de Banyoles*, 925, novembre, pp. 35-37.

PREMSA

- Gazete de Girona*, 22 de juliol de 1813.
- Gaceta militar y política del Principado*, 22 de juliol de 1813.
- «Noticias», *El Amigo del Pueblo*, 29 d'agost de 1909, p. 3.
- La Lucha*, 22 de desembre de 1909, p. 3.
- Diario de Gerona*, 25 de desembre de 1909, p. 12.
- «La Festa de demà», *Tradició y Progrés*, 25 de desembre de 1909, p. 1.
- La Vanguardia*, 27 de desembre de 1909, p. 6.
- M.: «La Fiesta de Bañolas», *El Tradicionalista*, 28 de desembre de 1909, p. 1.
- Diario de Gerona*, 29 de desembre de 1909, pp. 4-5.
- «Homenatge al Doctor Rovira», *El Amigo del Pueblo*, 8 de gener de 1910, pp. 1-2.

ARXIUS DIGITALS

- Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany: <http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>
- Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca: <http://www.girona.cat/sgdap/cat/premsa.php>
- Biblioteca Pública de Girona: http://prensahistorica.mcu.es/es/regiones/mapa_pais.cmd?pais=espana#Girona
- Bibliografia del Pla de l'Estany: <http://biblio.banyoles.cat/>

ARXIUS

- Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (ACPE). Fons de l'Ajuntament de Banyoles. Actes municipals de 1909 i 1931.